

Fälten där livet utspelar sig

- en studie av jordbrukets sociala och kulturella betydelser på Västbanken

7 K H I L H O S V O D Z K B U R X W L I ± H \$ L V V W X G \ R I W
D J U L F X O W X U H R Q W K H : H V W % D Q N

Amanda Björksell

Handledare: Örjan Bartholdson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Ildikó Asztalos Morell, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0888

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2020

Omslagsbild: Landskap utanför Hebron, Västbanken. Fotograf: Amanda Björksell, 2019.

Upphovsrätt: Samtliga bilder i arbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren, Amanda Björksell

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: jordbruk, Palestina, Västbanken, orientalism, identitet, klassificering, olivträd

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Jordbruket är en praktik som i 10 000 år har format samhällets struktur och utveckling. Jordbruket ger försörjning för enskilda hushåll men är även en viktig ekonomisk faktor för många länder. Emellertid finns aspekter av jordbruket som inte går att beskriva med ekonomiska termer, som gör att jordbruk kan fortsätta utan att vara ekonomiskt rationella. I denna uppsats har jag undersökt de sociala och kulturella betydelser som jordbruket i Palestina har för befolkningen samt hur jordbruket har klassificerats och klassificeras idag av olika grupper. Området som jag studerat är Västbanken i Palestina, vilket är ett område som präglas av ockupation, men även har en historia av att vara ett betydelsefullt område för både jordbruk och de tre abrahamitiska religionerna. För att kunna studera jordbrukets betydelse har jag genomfört intervjuer med lantbrukare. Intervjuerna har kompletterats med en studie av hur jordbruket och palestinier har porträtterats under olika historiska epoker samt hur dessa klassificeringar har påverkat palestinska bönder. I min undersökning framkommer att jordbruket är en identitetsmarkör inte bara för de enskilda jordbrukarna, utan även för Palestina som land. Relationen till marken är stark och överförs från generation till generation. Jordbruket och speciellt olivträden har även en religiös betydelse. Som ett svar på ockupationen fyller jordbruket likaså en roll som ett verktyg och en symbol för protest. På så sätt används det traditionella jordbruket i en aktuell kamp, det mest traditionella blir medel för det moderna och nutida. Landskapet är dock i förändring, vilket påverkar jordbrukets betydelse för det palestinska samhället. Min studie visar hur en romantiserad föreställning om den palestinska bonden möter en moderniseringsdiskurs.

Nyckelord: jordbruk, Palestina, Västbanken, orientalism, identitet, klassificering, olivträd

Abstract

Agriculture is a practice that has contributed to the development of society during the last 10 000 years. Farming contributes to livelihoods but does also have a significant financial importance for many countries. There are however aspects of farming that cannot be described using economic terms, aspects that makes farming worth even though it might not be economically rational. I have in this essay investigated the social and cultural aspects of farming and additionally how farming has been classified and is still classified today. My study is based on the West Bank in Palestine, an area that is important both to agriculture and to the three Abrahamic religions, but which today is marked by occupation. In order to study the relevance of agriculture I have interviewed farmers. The interviews have been complemented by a study of how agriculture in Palestine has been portrayed historically, including how these classifications have had an impact on the Palestinian farmers. My study shows that farming is identity-building not only for the farmers but for Palestine as a country. The relation to land is strong and is transferred from generation to generation. Agriculture, and especially the olive trees, does also have a religious meaning. Furthermore, farming is a tool for the protest against the Israeli occupation. To use farming as a protest against the occupation does reclaim a modern meaning to farming by which a traditional perception of farming is used for a present struggle. The landscape is however changing, which affects the role of farming in the Palestinian context. My study shows how a romanticized perception of the Palestinian farmer meets a modern discourse.

Keywords: agriculture, farming, Palestine, the West Bank, orientalism, identity, classification, olive trees

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
2. Frågeställning och syfte	6
3. Tillvägagångssätt	7
3.1. Metod.....	7
3.2. Urval	8
3.3. Teoretiska synsätt	9
3.4. Att benämna olika grupper	10
4. Bakgrund	11
4.1. En historia som upprepar sig.....	11
4.2. Palestinskt jordbruk idag	11
5. Jordbrukets kärna (resultat)	13
5.1. Jordbruk som relation.....	14
5.1.1. Relationen till marken.....	14
5.1.2. Relationen till olivträden	15
5.1.3. En relation i förändring	17
5.2. Jordbruk som familjetillhörighet.....	18
5.3. Jordbruk som religiöst uttryck.....	20
5.4. Jordbruk som historiebärare.....	21
5.4.1. Den omstridda relationen till marken.....	22
5.4.2. Att arbeta på bosättningarna	22
5.4.3. Motsatsförhållandet mellan det judiska och arabiska jordbruket	23
5.4.4. Uttryck av orientalism	24
5.5. Jordbruk som protest mot ockupation	26
5.5.1. Att odla under ockupation.....	26
5.5.2. Ett levande motstånd.....	27
5.6. Jordbruk som frihet.....	30
6. När delarna blir en helhet (diskussion)	32
7. Slutsats	36

Referenser	37
Bilaga 1	41
Presentation av informanter.....	41
Bilaga 2	43
Jordbruk enligt Palestinska myndigheten	43
Bilaga 3	45
Intervjuguide lantbrukare	45

1. Inledning

Jag står uppe på ett berg, mitt på en gräsplätt i utkanten av en israelisk bosättning. Bakom mig har jag Jerusalem, en stad där historia möter nutid. Framför mig breder fälten av olivträd ut sig, de väller fram över det böljande landskapet. Ett landskap som abrupt avbryts av separationsmuren. Jag får berättat för mig att trädens ägare bor på andra sidan muren och inte längre har tillgång till sina träd. Träd som jag fått höra är mer som barn och familjemedlemmar än just träd. Nu separerade från lantbrukarna med en mur. En mur som gör att de inte kan sköta om fälten, utan istället leder till en långsam degradering. Ändå fortsätter de att ta hand om sina träd. Olivträden står kvar. De få dagarna bönderna får åtkomst till dem arbetar de intensivt. Marken måste brukas, träden måste skötas. En separationsmur, restriktioner, checkpoints och en ockupation är inte hinder nog. Medan jag står och tittar ut över landskapet funderar jag på hur de orkar. Varför ger de inte upp? Vad finns det för betydelse i jordbruket som gör att de fortsätter?

(retroaktiv observation, april 2019)

2. Frågeställning och syfte

Jordbruket som praktik har rötter som går över 10 000 år tillbaka och är djupt rotad i vad det innebär att vara människa och i vad samhället består av (jfr Abdelnour et al. 2012). Västbanken i Palestina är inget undantag. Det är ett område där jordbruket historiskt sett har varit av stor vikt, där de tre stora världsreligionerna utvecklades och där jordbrukare i modern tid möter hinder som springer ur ockupationen. Syftet med min uppsats är att undersöka vilken reell och symbolisk betydelse jordbruket har för palestinska agrara hushåll samt för samhället i stort. För att analysera jordbrukets betydelse är det även av vikt att undersöka hur jordbruket porträtteras både historiskt och idag.

Mina frågeställningar är de följande:

- Hur upplever palestinska jordbrukare de sociala och kulturella betydelser som jordbruket skapat?
- Varierar dessa sociala och kulturella aspekter av jordbruket beroende på vilka strata hushållen tillhör, och vilken sorts jordbruk som bedrivs?
- Hur påverkas jordbruket samt jordbrukarnas föreställningar om sin sociala och politiska situation av hur både palestinierna i stort samt jordbruket framställts och klassificerats av ockupationsmakter och inflytelserika skribenter?

3. Tillvägagångssätt

3.1. Metod

För att svara mot studiens syfte har jag valt att göra semi-strukturerade intervjuer över telefon¹ (intervjuguide se bilaga 3) eftersom kvalitativa intervjuer ger möjlighet att undersöka människors upplevelser och livsvärldar (Kvale & Brinkmann 2009). Det ursprungliga metodvalet var observationer och fältarbete, vilket inte längre var möjligt när utbrottet av covid-19 spred sig till Israel/Palestina.

Genom så kallade öppna och semistrukturerade intervjuer finns möjlighet till utförliga svar samtidigt som åsikter och känslor blir del av berättelserna (Pripp & Öhlander I: Kaijser & Öhlander 2011). Detta gynnar undersökningens validitet (Teorell & Svensson 2007) även för intervjuer via telefon som kan innebära svårigheter i att läsa av reaktioner, pauser och uttryck.

Jag har genomfört intervjuer med fem informanter (för presentation se bilaga 1). Eftersom antalet intervjuer med lantbrukare är litet och intervjuerna har skett på distans har de kompletterats med andra källor. Dokumentärfilmer och nyhetsartiklar har använts för att ge en bild av landskapet och människors samspel. Litteratur har använts för att förstå de intervjuades kontexter, som underlag till intervjuer samt som empiriskt material. Intervjuerna i sin tur har spelats in och tematiserats men endast valda citat har transkriberats fullt ut. Med konsekvenser för intervjupersoner och de grupper de representerar i åtanke har namnen på informanterna från Västbanken fingerats.

Människor använder sig av narrativ för att skapa mening och ramar för sitt agerande (Linton 2019), vilket innebär att narrativen är beroende av individernas perspektiv. Said (1986) menar att det inte går att vara neutral i frågan om Palestina, vilket även uttrycks i mitt empiriska material. För att identifiera materialets subjektivitet har jag använt en narrativanalys. En narrativanalys används för att skapa struktur av människor erfarenheter (Robertson I: Bergström & Boréus) och kan med fördel användas på både intervjuer och litteratur. Analysen har framför allt använts för att foga in berättelser och perspektiv i ett övergripande sammanhang, snarare än att analysera detaljer.

---

¹ En av intervjupersonerna har kontaktats via email eftersom han inte har en telefon med möjlighet att ringa över internet.

Antalet informanter i min undersökning är få, vilket skulle kunna ge ett missvisande resultat. Avsaknaden av kvinnliga informanter från Västbanken har även begränsat studien och möjligheten att studera potentiella skillnader mellan mäns och kvinnors föreställningar om landsbygden och jordbrukets reella och symboliska roll. Jag har dock funnit en empirisk mättnad i de intervjuer jag har gjort, vilket stärker undersökningens validitet. Detta styrks ytterligare eftersom resultatet från intervjuerna till hög grad överensstämmer med tidigare studier.

Min förståelse av informanternas livsvärldar påverkas givetvis av att min egen livsvärld är så väsensskild från deras. Min okunskap om normer och värderingar kan ha lett till grundare intervjuer, utan en kulturell känslighet. Genom fältarbete och observation, geografiskt spridda på Västbanken, skulle de olika aspekterna som jag presenterar i denna uppsats kunna undersökas djupare. Det skulle då vara av vikt att tala även med personer som inte själva är jordbrukare för att bilda en bättre uppfattning om jordbrukets betydelse för palestinier.

3.2. Urval

I denna studie utgår urvalet, vilket är relevant för undersökningens generaliserbarhet och reliabilitet, från relevanta och betydelsefulla fall (Teorell & Svensson 2007). Det är en urvalsmetod som underlättas om jag har en god kännedom om befolkningen som ska undersökas (Ibid.), något jag inte har. Urvalet av lantbrukare har därför skett med hjälp av en vän som under första kvartalet av 2020 var på Västbanken med EAPPI-programmet². Informanterna Rashid, Khaled och Yousef lever alla i närheten av Tulkarem, i nordvästra delen av Västbanken, talar engelska och har god kontakt med EAPPI-programmet. Utifrån förundersökningen valde jag även att genom intervjuer vidare undersöka religiösa, historiska samt biståndsaspekter genom intervjuer med biskop emeritus Jan-Olof Johansson och We Effects regionsansvariga Anna Erlandsson. Studien tillför därmed ett holistiskt perspektiv på det palestinska jordbruket och jordbrukarnas praktik. De olika intervjuerna har olika syften och därmed olika intervjuguider (se bilaga 1 och 3).

Ur en källkritisk synvinkel uppfyller alla informanter kriterier för samtidighet, centralitet samt autentiskhet (Teorell & Svensson 2007). Eftersom området är konflikttrabbat kan dock inte källornas oberoende eller avsaknad av tendens garanteras (Ibid.). Jag anser inte heller att det är av vikt i min undersökning att källorna är opartiska. Däremot har det empiriska materialet prövats mot vetenskapliga artiklar inom forskningsområdet för att kunna pröva informationens

---

² EAPPI är ett internationellt ekumeniskt följeslagarprogram som bevakar mänskliga rättigheter samt verkar för att öka den internationella närvaron i Israel och Palestina (World Council of Churches uå).

validitet. Det är dock vanligt att forskare vid fältstudier sympatiserar med grupper som underordnas (Pripp I: Kaijser & Öhlander 2011), varför min egen relation till studien och området kan ha påverkat resultatet.

3.3. Teoretiska synsätt

Uppsatsens teoretiska fokus ligger på den sociala konstruktionen av klassificeringar samt de sociala och kulturella effekter klassificeringar ger upphov till när de appliceras på enskilda grupper. Foucault intresserade sig för hur människor formas socialt och kulturellt av övergripande diskurser, så kallade epistemes och mer specifika diskurser. Speciellt hur klassificeringar skapas inom bestämda diskurser och vilka effekter klassificeringarna får (Inglis 2014; Hacking 2007). Hans forskning kom att påverka den teoretiskt heterogena strömning som går under beteckningen postkolonialism, speciellt den som Edward Said formulerade i det betydande verket "*Orientalism*". Filosofen Ian Hacking (2000) har vidareutvecklat Foucaults utgångspunkt hur klassificeringar påverkar de grupper som klassificeras. Jag kommer att använda mig av dessa verk för att analyseras hur det palestinska folket har klassificerats och betecknats genom historien samt hur de påverkats socialt och kulturellt av dessa klassificeringar. Genom att dels använda begrepp som belyser maktstrukturer, exempelvis orientalism, dels begrepp som utgår ifrån individers handlingar belyser jag olika perspektiv av det palestinska jordbruket.

Den historiska utgångspunkten är Suids verk "*Orientalism*", där han undersöker hur Mellanöstern, tidigare benämnt Orienten, historiskt sett har porträtterats. Orientalerna, dagens mellanösterninvånare, klassificerades som "*den andre*", vilket enligt Said är en diskriminerande framställning (Susser 2018). Utifrån Suids studier av hur Orienten har beskrivits i ett historiskt perspektiv önskar jag undersöka om och hur denna bild påverkar lantbrukarnas sociala och kulturella själv och identitet (Taylor 1989). Jag använder mig av Bourdieus fenomenologiska begrepp habitus för att beteckna detta sociala och kulturella själv (Bourdieu 1990). Habitus är ett förkroppsligande av erfarenheter och kollektiva minnen som påverkar en människas handlande, tankar och orientering i världen (Engdahl & Larsson 2011). Därmed kan habitus ses som internaliserade sociala och kulturella dispositioner³.

Även Hacking (2000, 2007) resonerar kring hur samhällen inkluderar och exkluderar människor och konstaterar att föreställningen om "*den andre*" alltid har

---

³ Bartholdson et. al. (2019) jämför habitus med hur människor förhåller sig till sitt eget modersmål. När vi talar vårt modersmål behöver vi inte medvetet reflektera över språkets uppbyggnad eller grammatik och vi kan spontant producera alla möjliga semantiska variationer. Vår förståelse av och vårt sätt att använda språket är dock alltid begränsat av den ram som språkets specifika struktur, grammatik och semantik skapar.

funnits. Hackings resonemang kring klassificering utgår ifrån hur diskurser påverkar människors sätt att förstå sin omgivning, sig själva och sina handlingar. Han är intresserad av hur människor klassificeras, hur de i sin tur påverkas av klassificeringen, anpassar sig till den, och hur denna process även får en effekt på själva klassificeringen. Denna process av interaktion benämner Hacking ”*the looping effect*” (Ibid.).

3.4. Att benämna olika grupper

I både det empiriska materialet och litteraturstudien används olika begrepp för folkgrupper: judar, israeler, sionister, ockupationsmakten, araber, arabiska palestinier, semiter, orientaler, palestinier och hebréer. Utifrån källornas tendens och datering kan valen av begrepp säga något om de narrativ som uttrycks. Detta utmärker sig i intervjun med Yousef som aldrig använder ordet Israel, utan kort och gott *ockupationen* (Yousef 2020). Det är nästan som att han inte vill ta ordet i sin mun.

Begreppen syftar följaktligen på olika klassificeringar. Exempelvis syftar begreppet judar på en religion eller en etnicitet, medan palestinier och araber är vidare begrepp för folk som har sitt ursprung inom ett geografiskt område. Att jämföra en religiös benämning med en geografisk tyder på att det är svårt att göra en distinktion mellan religion och stat. Att kalla folkgruppen för araber och inte palestinier tyder även på en negligering av Palestina som stat och kan vara en förstärkning av orientalismen som uttrycks. Jämförelsevis beskriver Said (2004) hur ordet Islam används för att benämna både en religion och ett samhälle. På så sätt målas en bild av hur muslimska samhällen inte kan skilja på kultur och politik.

Jag har valt att använda mig av de begrepp mina källor använder, eftersom deras språkbruk är en del av de narrativ de uttrycker. Detta innebär jag i att uppsatsen använder ett flertal olika begrepp för att syfta på samma grupp. Begreppet orientaler är numera ersatt av mellanösterninvånare, men då det används i flera av mina källor använder jag det i uppsatsen för att belysa historiska aspekter.

4. Bakgrund

4.1. En historia som upprepar sig

Teol dr Mitri Raheb (2015) beskriver hur nuvarande Israel/Palestina har karaktäriserats av ockupation sedan assyrierna intog området 722 f Kr⁴. Ockupationsmakter som avlöser varandra har lett till att palestinierna har utvecklat en anpassningsförmågan till olika ockupationsmakter och ständiga byten av nationalitet, men även att de klassificerats på skilda sätt av ockupanterna (Ibid.).

För analysen av min empiri är följande tidsperioder av vikt; det ottomanska styret 1800-1914, det brittiska mandatet 1920-1948 samt den Israeliska statens födelse 1948 och kriget som följde, *Nakba* (katastrofen) (Masalha 2005). Dessa tidsperioder används i uppsatsen för att analysera dagens palestinska jordbruk och vilken inverkan historien har idag.

4.2. Palestinskt jordbruk idag

Det palestinska jordbruket karakteriseras av ett småskaligt jordbruk ⁵, där 88% av jordbruken ägs av hushållen själva (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016). Under 2011 var 68.3% av jordbruken inriktade på växtproduktion, 8.9% på djurproduktion och 22.8% hade en blandning av djur- och växtproduktion (Palestinian Central Bureau of Statistics u.å.). Det långa förtrycket och numera ockupationen har tvingat det palestinska jordbruket att fokusera på att överleva och på matsäkerhet. Som ett svar på bristen av land och vatten har även metoder som påverkar miljö och naturresurserna negativt använts (Abdallah & Swaileh 2011). En konsekvens av utmaningarna är att Palestina har en hälften så

---

⁴ Efter det har babylonier, perser, greker, romare, bysantiner, araber, tartarer korsfarare, ayyubider, mamluker, mongoler, ottomaner, briter och slutligen israeler tagit efter (Raheb 2015).

⁵ Gårdarnas genomsnitt är 18.6 dunums (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016). Dunum är en ytenhet som användes i det ottomanska riket och fortfarande i många områden som ingick i det. En metrisk dunum är 1000 m².

låg produktivitet i jordbruket som de angränsande länderna⁶ (UNCTAD 2015; The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016). Därtill ersätts den inhemska jordbruksproduktionen allt mer av en relativt billig import ifrån Israel. De jämförelsevis låga priserna beror av stöd från den israeliska staten och faktumet att de palestinska bönderna har höga transaktionskostnaderna (UNCTAD 2015).

---

⁶ Produktiviteten i Palestina är 0.6 ton/dunum, jämfört med 1.2 ton/dunum i Jordanien och 1.4 ton/dunum i Israel (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016).

5. Jordbrukets kärna (resultat)

Olivträd utanför Hebron. Fotograf: Amanda Björksell, 2019

”If agriculture was fine, the country is fine”
(Palestinskt ordspråk, The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016)

Som det palestinska ordspråket uttrycker står jordbruket för mer än ekonomi, det är knutet till Palestinas historia, identitet och motstånd mot ockupationen (Abdelnour et al. 2012). På så sätt blir jordbruket en viktig del av den övergripande palestinska berättelse som förs vidare genom kulturella uttryck som sånger, poesi och litteratur (UNCTAD 2015). I följande avsnitt presenteras delar av de erfarenheter och kollektiva minnen som format jordbrukarnas sociala och kulturella själ, det som Bourdieu valt att beteckna habitus. Baserat på de olika narrativ som framkommit i intervjuerna har jag identifierat nedanstående betydelser av jordbruket på Västbanken.

5.1. Jordbruk som relation

This is what we were brought up with.[...] Most of us are brought up with the olive trees. Since I was born I used to work, used to be in the olive trees and after then we learned how to deal with it (Yousef 2020).

Yousef beskriver hur jordbruket alltid har varit en del av hans liv, ända sedan han var liten. Det finns inget före och efter olivträden utan de är istället något som ramar in livet. I beskrivningar av det palestinska jordbruket nämns ofta hur jordbruket är en del av den palestinska identiteten. Hela landet är djupt rotat i jordbruket och det finns en stolthet över att ha varit en framstående agrar region historiskt sätt (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016; UNCTAD 2015). Det är denna identitet och relation till jordbruket som undersöks i detta kapitel.

5.1.1. Relationen till marken

I följande avsnitt beskrivs hur den nationella palestinska identiteten går att koppla till jordbruket, till en kollektiv relation som levs ut genom olika sinnen. Mina informanter uttrycker både hur den familjära kopplingen men också hur den nationella identiteten är nära kopplad till marken.

Khaled uttrycker att han, eller *vi* som han säger, fortsätter att odla för att det är deras land. Sitt land. Just uttrycket ”*Our land*” upprepas i intervjun med Khaled. Även Rashid uttrycker en kollektiv identitet när han i slutet av sitt mail skiftar ifrån singular till plural. I citatet beskriver Rashid hur jordbruket är en livsmotivation inte bara för honom utan folket han representerar.

Land is not source of income, it is the main reason that give us dignity and protect us to be refugees, if we will lose our land, we will lose the desire to continue our life... (Rashid 2020).

Betydelsen av jordbruket tycks gå utöver Rashids persona, han talar om folket han representerar. Relationen till jordbruket är därmed ett uttryck för relationen till marken. En relation som både är personlig och står för hela folket, en kollektiv identitet som även Wendler (2018) identifierar. Jordbruket upplevs även vara en regional identitetsmarkör av Khaled som presenterar sig genom att säga att han kommer från en olivoljeregion. Han berättar om vikten av att få fortsätta odla de grödor som representerar olika regioner och orimligheten i att be folk att sluta odla de grödor som är regionsspecifika. På så sätt blir grödorna en föreställd symbol för regioner men även något befolkningen i regionen identifierar sig med, en

klassificering. Enligt Eriksen (2002) kan etniska symboler, likt jordbruket, bli viktiga för att bibehålla en kollektiv identitet i samhällen som utsätts för förändring. Om gruppen sedan utsätts för prövningar kan den nationella identiteten förstärkas.

Markens betydelse i tid av prövningar uttrycks av Rashid. Rashid (2020) förklarar hur brukandet av jorden skyddar palestinier från att bli flyktingar och med det hur marken ger dem värdighet. Förlusten av marken är också förlusten av viljan att leva. Relationen till odlingen och marken går utöver en intellektuell nivå när den förkroppsligas. När Yousef berättar om hur han såg sina olivträd ryckas upp är det tydligt hur hela hans varande påverkas.

Yeah you know when I saw the trees being demolished in 2003 I could not endure seeing them being demolished. I fall down and I fall down unconscious when I saw the trees being demolished. I couldn't endure that scen. [...] It was very difficult seeing those trees being demolished. You know, we were brought up with them and they were brought up with me. As if I lost one of the brothers or sisters or the children, that was. We felt at the time (Yousef 2020).

Även i artikeln *The sensible life of return* beskrivs återvändandet till Palestina som en process där både känslor, doft, syn, känsel och smak inkluderas (Strohm 2019). Genom begreppet *A sensible colonialism* förklarar Strohm (2019) hur kopplingen till marken innebär en relation där sinnen involveras, inte bara försvarandet av ett geografiskt område. När palestinier tvingas lämna sin mark är det likaså en process av att skilja dem från den känslomässiga och sinnesbaserade relation de har till marken, djuren, stenarna och växterna. Något som bekräftas i Yousefs citat. Strohm menar att kolonialismen börjar i sinnena, att skilja folket från den materiella världen genom att bryta sinneskopplingen och relationen till den (Ibid.).

5.1.2. Relationen till olivträden

Om relationen till marken är tydlig, är relationen till olivträden ännu tydligare. Jag presenterar här hur palestinerna anser att olivträden har en speciell ställning och betydelse för dem. Träden är bärare av historia och symboler för det traditionella jordbruket, vilket i sin tur gör att olivträden är en identitetsmarkör både för enskilda bönder och Palestina.

Yousef (2020) förklarar att palestinier har en speciell relation till olivträden och han upplever att olivträden utgör en del av den palestinska identiteten. Så länge han kan minnas har han arbetat med olivträden och även om han har en ingenjörsutbildning återvände han till att bruka sina olivträd. Den förkroppsligade

kunskapen om olivträden och hur de bör skötas tyder på att olivbruket är en del av Yousef kollektiva själv, hans habitus, en föreställning och känsla som han vuxit upp med. Orden han använder för att beskriva träden väcker dem till liv och gör dem till levande varelser som ses som familjemedlemmar.

You know for me it is easy to deal with olive trees because I got used to it. We look at olive trees as a part of the family, as our children actually. We take care of it. ... We consider it a part of the family (Yousef 2020).

Även Jan-Olof ser en stark och speciellt koppling till just olivträden som en mytologisk varelse och grunden till livet. Han berättar om en kvinna som när muren började byggas i början av 2000-talet sade till honom att det var som att de tar frukosten ifrån dem.

Och då menade hon rent konkret oliverna och olivoljan men också existentiellt. Alltså frukosten som grunden för mänskligt liv, basen för vårt liv. Men hon använde olivträdet både bokstavligt och bildligt för att uttrycka det hon upplevde. Och det säger ju något om hur djupt förhållandet mellan det som växer och det som lever, hur djup den kunskapen är hos palestinier (Johansson 2020).

Olivträden blir en bild för mänskligt liv. Symboliken bekräftas av Abdelnour et al. (2012) som menar att oliven i sig är en symbol för Palestina, för hemmet, som många palestinier bär med sig även i flykt och diaspora. Även Yassir Arafat⁷ spelar på olivens symbolik när han i sitt tal i FN 1974 håller en olivkvist i handen (United Nations General Assembly 1974). Olivträdet som symbol kan på så sätt tolkas som en typ av klassificering av palestinerna. Brukandet av oliverna används som en sammanbindande kollektiv symbol vilket leder till att jordbruket på så sätt blir en del av den palestinska självbilden. Olivodlingen får därmed en betydelse som går utöver produktion, det är något att identifiera sig med. Restriktionerna i jordbruket kan förstärka olivträdens symbolik och reproducera bilden av det traditionella jordbruket eftersom restriktionerna har lett till en ökad olivproduktion⁸. Bilden av oliven som en symbol för Palestina och hemmet förstärks på grund av ockupationen

---

⁷ Yassir Arafat fick 1974 som första representant för en icke-medlem i FN tala inför generalförsamlingen. Han var då ledare för PLO, Palestinian Liberation Organisation.

⁸ De grödor som odlas på Västbanken är ofta med låg risk och små investeringar och ett litet behov av inputs. Exempelvis olivträd, som tar upp 57% av jordbruksarealen i Palestina (Temper 2009; The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016). Oliverna behöver inte bevattnas, klarar sig i näringsfattig jord, behöver inte externa inputs förutom plöjning samt innebär inte höga kostnader i form av arbetskraft. Detta har gjort att det sedan 1967 har blivit vanligare att odla olivträd (ibid.).

konsekvenser och blir även en symbol för motståndet mot ockupationen. Detta återkommer jag till i avsnitt 5.6.

5.1.3. En relation i förändring

Den traditionella bilden av jordbruket möter dock en ny. Urbaniseringen och faktumet att unga inte längre lockas av jordbruket leder till en nedgång i jordbruket (Nassar et al. 2019) och att den traditionella bilden av den palestinska bonden ifrågasätts.

Yousef (2020) lyfter bristen på mark som ett hinder för det palestinska jordbruket⁹. Befolkningen ökar och palestinerna bygger hus på den mark som finns. Även Anna instämmer i att den starka urbaniseringen försvårar jordbruket. Palestina är inte ensamt om att se hur medelåldern på bönderna ökar i takt med att allt färre väljer att sysselsätta sig med jordbruk (Potter et al. 2008). Urbanisering är en anledning till att färre ungdomar vill arbeta i jordbruket globalt, men i Palestina finns ytterligare hinder som gör att unga inte väljer jordbruket. Anna berättar hur biståndsorganisationen ”We Effect” inte är ensamma om att arbeta med att unga ska se jordbruket som ett sätt att försörja sig, och därmed stanna på landsbygden, men att det är svårt (Erlandsson 2020). Många äldre har fortfarande en stark relation till marken, men för de yngre som är födda efter 1980, menar Strohm (2019), behövs det ett nyskapande av relationen. Yousef bekräftar den förlorade relationen till marken: ”*The youngs are not related to the land as much as the olders*” (Yousef 2020). Med det förändras även kultur och habitus.

Den romantiserade bilden av palestinska bönder, deras kläder, kryddorna och grödorna är en del av sånger och böcker (El Zein 2017). På så sätt är bilden förankrad i kulturen. Även Jan-Olof beskriver det palestinska jordbruket som ett traditionellt jordbruk.

Man ser ju väldigt mycket av det traditionella jordbruket. Man går på åkrarna, man har sina åsnor, man vallar sina får och man har sina hackor på åkrarna och så där. Det har för mina ögon inte ändrats, jordbrukets har inte utvecklats mycket men framförallt är den stora förändringen att man har blivit av med delar av sin mark (Johansson 2020).

---

⁹ Liksom i många andra länder möter Palestinas jordbruk utmaningar i form av urbanisering och konstruktion på jordbruksmark, ökenspridning, överbetning, brist på nederbörd samt låg tillgång till rent vatten (Abdallah & Swaileh 2011).

Den romantiserade bilden av jordbruket är dock en målbild som främst är betydelsefull i rurala samhällen och inte kan nås av majoriteten av palestinier¹⁰ (UNCTAD 2015; El Zein 2017). El Zein (2017) menar att den politiskt romantiserade bilden av den palestinska bonden måste överges för att kunna se den realistiska bilden av palestinskt jordbruk och hur det kan utvecklas. Således bör klassificeringen och bilden av den palestinska lantbrukare förändras. Khaled (2020) delar denna syn. För även om han ser hur allt färre är beroende av jordbruket som inkomstkälla tror han att moderna metoder som odling i växthus kommer att locka fler unga att fortsätta bruka marken. Han tror på modernisering som ett sätt att öka jordbrukets betydelse för palestinier. Att jordbruket är i förändring märks även av hur Anna (2020) lyfter ungas och kvinnors sysselsättning på landsbygden och stärkande av civilsamhället som viktiga aspekter av jordbruket. Det är faktorer som går utöver den rena produktionen utan påverkar samhället i stort.

5.2. Jordbruk som familjetillhörighet

All my seven children and my wife helped me to care my farms, all of them are universally qualified. From time to time they come with their children to enjoy the time and celebrate in the farms. All of them participate in harvesting seasons, especially olive season (Rashid 2020).

Som citatet antyder undersöker följande avsnitt hur jordbruket spelar en central roll i familjerna och hur familjeband knyts och reproduceras genom jordbruket. I informanternas historier framkommer att jordbruket har en nära koppling till familjen och hushållet det ska föda. Simaan (2017) beskriver hur familjen i Palestina är både en enhet för produktion och konsumtion. Familjen är basen för jordbruket, arbetskraften och ett socialt kapital som reglerar produktion, distribution samt ekonomisk och social trygghet. Både Yousef och Khaled förklarar hur de odlar grönsaker och andra frukter bland olivträden för att kunna skörda under hela året och på så sätt försörja familjen. Agroforestrysystemen bidrar till hushållens resiliens och diversifiering¹¹. Grödorna går till hemmets konsumtion och eventuellt överflöd till försäljning. Eller som Yousef uttrycker:

---

¹⁰ Palestinier i städer och flyktingläger inte har möjlighet att återvända till vad de upplever vara sin mark (UNCTAD 2015; El Zein 2017).

¹¹ Khaled (2020) berättar att han odlar grönsaker mellan olivträden, såsom gurka, ärtor, bönor och kryddblandningen zaatar. Även Yousef (2020) beskriver att han odlar lök, bönor och saffran mellan träden, men att han minns att familjen odlade mycket mer grönsaker, linser och potatis när han har barn.

And friends, usually anyone, anybody who goes to my field I usually tell them you can eat what you want. You can take (Yousef 2020).

Jordbruket får likaså betydelsen av att vara sammanhållande, något familjemedlemmar återvänder hem för att ta del av. I informanternas berättelser och gestaltningen i dokumentärfilmen *Five Broken Cameras* visas hur hela familjer hjälper till vid den fest som uppstår vid skörden av oliverna (Burnat & Davidi 2011). Hela familjen inkluderas i arbetet på gårdarna när de har tid, speciellt under skörden. I Yousefs (2020) fall kommer även vänner för att hjälpa honom. Det finns ett system för att hjälpa varandra med skörden, som blir en kollektiv handling.

Trots hinder skiner glädjen i jordbruket genom hos mina informanter. Rashid (2020) beskriver hur barn och barnbarn kommer till hans gård när de kan för att hjälpa honom. Gården och marken blir plats för glädje och högtider tillsammans med familjen. En plats hela familjen har starka band till. En plats där livet utspelar sig. Stunder av lycka, stunder av sorg. Simaan (2017) beskriver hur skörden är en stund av glädje, sång, måltider och njutning av att vara i naturen. Familjen och odlingen är länkad och olivodlandet kombineras med andra hushållssysslor. Gränsen mellan människor och träd är suddig, att ta hand om träden är som att sköta sina barn. Barnen och träden får växa upp tillsammans och kunskapen om hur träden ska skötas går vidare från en generation till nästa (Simaan 2017). På så sätt blir vårdandet av träden något mer än bara praktik, även en del av böndernas sociala och kulturella själv, deras habitus.

Bandet mellan far och son framhävs när mina informanter berättar om hur och när de började arbeta i jordbruket. Khaled (2020) berättar att *"I learned from my father and I continue working on the land after my father"* samt *"We already have an experience from family land, father land"*. Yousef (2020) bekräftar den långa relationen till marken med orden *"I have been working in our field since I was a child or a kid. Or I can say since I was born"*.

Det är viktigt för alla mina informanter att förklara vilken mark de har ärvt, vilka träd som deras fäder har planterat och hur kunskapen om odlingen har gått från far till son. Khaled använder ordet *fatherland* för att beskriva marken han tagit över från sin far. Alla tre för sin kunskap vidare till nästa generation, som även om de är vuxna nu, kommer tillbaka för att hjälpa till under skördetider. Khaled (2020) säger att han lär sina barn att odla för att de ska få en bra relation till marken. Rashid (2020) beskriver hur hans barn lärde sig att odla tidigt och hur deras uppväxt på gården har lett till ett fortsatt intresse för jordbruket. På så sätt blir deras praktik och minnen av jordbruk en del av deras habitus, något som går vidare till nästa generation. Det handlar om en reproduktion av kulturella praktiker och symboliska föreställningar (Engdahl & Larsson 2011). Klassificeringen av och identiteten i att

vara en palestinsk lantbrukare blir en del av böndernas kroppsliga och språkliga praktiker, de blir en del av deras varande (Hacking 2004).

Inom familjen har kvinnan en viktig roll. Men kvinnorna i jordbruket är dolda trots att de utgör en viktig del av det palestinska jordbruket¹². Kvinnorna arbetar ofta oavlönat i jordbruket och har begränsade möjligheter till att äga land (Nida Abu Awwad 2016). Anna förklarar problematiken med att kvinnorna inte finns representerade i beslutsfattande organ eller organisationer (Erlandsson 2020). Kvinnans roll kan därmed jämföras med Saids (2013) beskrivningar av Orienten. Orienten målas upp som något feminint, fertilt, som likt en hemmafru skulle hållas tyst och foglig och endast kopplas till produktion. Även kvinnan i det palestinska jordbruket ska vara en del av produktionen, stå för fertilitet, men inte göra sin röst hörd, inte vara representerad. Den palestinska kvinnans roll i jordbruket stämmer in på den generella rollen för kvinnor i jordbruket i globala syd (FAO u.å.). Kvinnorna arbetar fler timmar än män men har inte i lika hög grad tillgång till insatsprodukter i jordbruket, ekonomiskt kapital eller markägande (Ibid.)

5.3. Jordbruk som religiöst uttryck

The olive tree is considered holy. We call it the holy tree
(Yousef 2020).

Det finns en dubbel betydelse av religion i det palestinska jordbruket. Å ena sidan läggs religiösa innebörder i jordbruket och å andra sidan används jordbruket som symbol och liknelse inom religion. Jordbrukets religiösa innebörd märks bland annat i uttrycket att landet man brukar ber för en, medan det man överger förbannar en (Simaan 2017). De religiösa termerna som används i samtalet om marken återkommer i hur Yousef beskriver hur olivträden är som religiösa varelser för palestinier och hur olivträden i dokumentärfilmen *Five broken cameras* refereras till som träd som tillber Gud (Burnat & Davidi 2011; Yousef 2020). Även Jan-Olof (2020) berättar om hur han fick förklarat för sig att olivträden är heliga just för att de är heliga. Den religiösa innebörden tycks vara en självklarhet som inte behöver beskrivas vidare.

Heligheten som uttrycks rör ofta olivträden. I Bibeln är olivkvisten en symbol för liv (1 Mos 8:11) som har utvecklats till en fredsymbol. Denna symbolik använder staten Israel i sitt statsemblem där en Menorah¹³ ramar in av olivkvistar som en önskan om fred (State of Israel u.å.). Oliven kan även kopplas till livets träd

---

¹² Palestina har en av den lägsta andelen formellt arbetande kvinnor i världen. (Nida Abu Awwad 2016). Det är dock fortfarande många kvinnor som arbetar inom jordbruket, men då ofta som obetald arbetskraft. Arbetet de gör ses som deras dagliga traditionella ansvarsområde (Nida Abu Awwad 2016).

¹³ En Menorah är en sjuarmad ljusstake vilken används som symbol för judendomen.

inom islam. Jan-Olof (2020) beskriver hur det finns en stark religiös koppling till paradiset som en livskraftig och prunkande trädgård. Naturen återkommer i de tre abrahamitiska religionerna som bilder för helighet. Jan-Olof bekräftar det med en reflektion kring en känd hebreisk bordsbön som förklarar hur brödet kommer ur marken och hur Herren frambringar bröd ur jorden. I bönen uttrycks hur inte bara produkterna av jordbruket innehar en helighet utan även själva marken.

Det uttrycker en helighet på ett annat sätt än om man bara säger tack gode Gud för maten amen. För då går man ett steg till och uttrycker att Gud låter säden växa och vinet växa i jorden och den får därmed en helighetsstämpel kan man säga (Johansson 2020).

Religionen är en närvarande faktor i det palestinska samhället och även den påverkas av ockupationen. Mitri Raheb (2015), den lutherska kyrkoherden i Betlehem, menar att det inte är en slump att de abrahamitiska religionerna har utvecklats här utan att förtrycket driver utvecklingen av tron. Palestina är ett område fyllt av heliga platser, men som även blir slagfält. Religionens närvaro i området speglas i hur även jordbruket uttrycker helighet.

Att många religiösa liknelser utgår ifrån jordbruket blir inte heller konstigt eftersom området historiskt har berott av jordbruk. När Palestinska Myndigheten, PA, i sin jordbruksstrategi (se bilaga 2) uttrycker en styrka i att konsumenter köper varor ifrån Palestina som ett sätt att visa sympati för Det Heliga Landet använder de sig av den religiösa tyngden i området (Palestinian National Authority Ministry of Agriculture 2010; State of Palestine Ministry of Agriculture 2014). Bara genom att benämna området Det Heliga Landet tyder på att myndigheterna i strategin lägger en religiös betydelse i området. Jordbrukets religiösa betydelse finns därmed både på en individnivå, en historisk- och en politisk nivå.

5.4. Jordbruk som historiebärare

Mina informanter binder nuet till historiska skeenden. Exempelvis återkommer Yousef (2020) till tre årtal: 1948. 1967. 2003. Narrativet är historiskt och sträcker sig längre än Yousefs levnadstid. Det första året, 1948, är året då den israeliska staten föddes¹⁴. År 2003 nådde separationsmuren¹⁵ Yousefs odlingar och med det

---

¹⁴ Efter andra världskriget föreslog FN en tvåstatslösning mellan Israel och Palestina, med en gemensam ekonomisk union. Planen förkastades av arabländerna men den Israeliska staten deklarerades ändå (Temper 2009; FAO 2017). Ett krig bröt ut vilket resulterade i tvångsförflyttning av 700 000 palestinier som därmed blev flyktingar (FAO 2017).

¹⁵ Till följd av protester från den palestinska sidan tog Israels kabinett i juni 2002 beslut om att bygga en separationsmur. På så sätt skulle endast palestinier med tillstånd få komma in i Israel. Muren byggdes dock inte

förlusten av en stor del av hans olivträd. Det kollektiva minnet är en viktig del av ens sociala och kulturella själv, vilket märks tydligt i hur historien är närvarande för de lantbrukare jag talar med. De bär på en kollektiv historia, en kollektiv identitet, som är del av deras handlande idag. Klassificeringar som fås utifrån blir därmed en del av det som formar den palestinska jordbrukarens habitus (Hacking 2004) vilken sedan förs vidare till nästa generation. Genom att undersöka historiska dokument och existerande studier kommer det följande avsnittet att utforska jordbrukets historiska aspekter.

5.4.1. Den omstridda relationen till marken

Området som idag kallas Palestina har varit viktigt för flera folkgrupper. Araberna levde i ett traditionellt jordbrukssamhälle, medan judarna drevs av att få komma tillbaka till landet de upplevde ha en historisk hävd till¹⁶. För att bygga en judisk stat krävdes livsmedel och därmed jordbruksmark (Kamen 1991). Jordbruket var dock också något begränsande, eftersom den judiska immigrationen från 1930-talet begränsades genom att hänvisa till bristen på jordbruksland (Temper 2009).

Bosättarna som kom till Palestina var drivna av en längtan tillbaka till marken, till att återfå folkets föreställda relation till landet (Temper 2009). Sionisterna som anlände till Palestina lade anspråk på land som de ansåg var tomt och outvecklat och därför behövde förbättras genom judisk arbetskraft. Det var ett anspråk sanktionerat av Gud. För sionisterna var det viktigt att ses som ursprungsbefolkning, men inte som orientaler. De ville vara västerländska men inte koloniserare, ursprungsbefolkning men inte orientaler eller araber (Yohanani 2020). Klassificeringarna blir härmed av stor vikt eftersom de genom att göra anspråk på att vara ursprungsbefolkning också kunde göra anspråk på marken (Ibid.).

5.4.2. Att arbeta på bosättningarna

Den palestinska bondens roll förändras när bosättningarna introduceras i landskapet. Den första vågen av judiska immigranter som började bruka jorden i Palestina hade som mål att nå frihet och odla för egen konsumtion, med en kapitalistisk inriktning (Seltenreich 2004). De använde sig av den billiga, skickliga

---

längs med den gröna linjen, som markerar gränsen mellan Israel och Västbanken, utan går till 85% genom Västbanken. Muren består stundvis av en upp till nio meter hög betongmur och stundvis av ett elektroniskt stängsel med diken på båda sidor (B'Tselem 2017).

¹⁶ Den judiska teologen Agata Kroh (2019) menar att judendomen är en bokreligion, vilket understryks av faktumet att judarna under diasporan i Europa inte fick äga eller bruka mark (Kamen 1991; jfr Temper 2009). Enligt hennes resonemang blev klassificeringen av judarna som ett folk som inte fick bruka marken, något som påverkade folkets agerande i avsikten att bruka marken i Israel (Kroh 2019).

och effektiva arabiska arbetskraften. Efter dem följde två vågor¹⁷ av immigranter som främst bestod av unga socialister från Östeuropa vilka delvis såg den första strömningen som en ideologisk fiende (Seltenreich 2004; Temper 2009). De kunde inte konkurrera med den arabiska arbetskraften och inledde därför en kampanj för att endast använda hebreisk arbetskraft (Ibid.). En ideologisk diskurs stod därför mot en av ekonomiskt rationellt tänkande.

Klassificeringar används ofta i skapandet av en nationell identitet. Bechhofer & McMcrone (2008) menar att den nationella identiteten inte endast grundas i kulturella skillnader, utan i hur dessa uttrycks och används för att mobilisera politiskt och socialt. Att klassificera och gruppera människor kan följaktligen kopplas till staters och gruppers vilja att uppnå politiska ändamål, vilket Palestina är ett exempel på. De som arbetar på bosättningarna gav inte uttryck för konflikter mellan judar och palestinier innan klassificeringen av araber började användas för politiska och ideologiska ändamål.

5.4.3. Motsatsförhållandet mellan det judiska och arabiska jordbruket

Under den judiska koloniseringen av Palestina skapades en dikotomi mellan judar och araber och deras respektive jordbruk. Judarna, européerna, tog enligt sig själva och delvis även araberna civilisationen till Palestina (Kamen 1991). Under det brittiska mandatet var det palestinska jordbruket arbetsintensivt och familjeorienterat (Temper 2009; Broich 2013). Dessa metoder stod i kontrast till det judiska jordbruket som fokuserade på grödor med högt värde, maskiner, kemikalier och en marknadsorienterad djurhållning (Ibid.). Det judiska kapitalistiska produktionssystemet¹⁸ gynnade inte de palestinska bönderna eftersom deras vilja att använda nya metoder hindrades av gårdarnas storlek och avsaknad av försäkringar¹⁹ (Kamen 1991).

Det judiska jordbruket beskrevs som högt utvecklat och en räddning för området (Elazari-Volcani 1932). Detta märks i hur kartor från Jewish National Fund på 1920-talet visar ett Palestina som en bild av judiska bosättningar i ett annars tomt geografiskt område (Fields 2012). Araberna sågs av sionisterna som en del av naturen som skulle tyglas (Kamen 1991). De palestinska araberna sågs som oföränderliga, på något sätt utanför tiden och fast i en tid som varit (Broich 2013;

---

¹⁷ Dessa två vågor anlände under början av 1900-talet och efter första världskriget (Solteneich 2004; Temper 2009).

¹⁸ Skillnader i teknologi gjorde att judarnas skördar av exempelvis vete och korn var dubbelt så stora som de palestinska böndernas (Temper 2009).

¹⁹ Det gjorde exempelvis så att palestinska bönder inte kunde odla foder till djuren och därmed öka produktionen i djurhållningen, eftersom den lilla mark som fanns att tillgå gick till matproduktion (Kamen 1991).

jrf Said 2004). Araberna uppfattades som bakåtsträvande och primitiva och ansågs inte använda markens fulla potential (Broich 2013).

Deklarationen av staten Israel år 1948 innebär inte ett slut på dikotomin. Efter 1948 blev många araber flyktingar och jordbruket användes av judarna för att öka sin närvaro i området (Lipchin 2007). Israels premiärminister mellan 1948 och 1953, David Ben Gurion, uttalade sig om att Israel skulle få öken att blomma - och stora projekt startades för att utveckla jordbruket (Ibid.). Den agrara gränsen²⁰ har därmed förflyttats²¹ (Temper 2009). Den israeliska och politiska diskursen framhäver att Israel kommer med moderniteten till det palestinska området. På sikt ledde detta till att den palestinska ekonomin skiftade från en jordbruksbaserad ekonomi på 1960-talet till en servicebaserad ekonomi orienterad mot Israel (Ibid.).

5.4.4. Uttryck av orientalism

Tidigare i detta kapitel beskrevs hur de palestinska bönderna klassificeras. Nedan avser jag att utveckla vidare hur dessa klassificeringar reproduceras och hur orientalism kan användas för att legitimera system av förtryck.

Hacking (2007) menar att klassificeringar tillhör ett imperialistiskt imperativ. Stereotyperna som målas upp blir till slut något som upplevs som sant av inte bara de som klassificerar utan även de klassificerade (Ibid.). Enligt Said (2004) är skapandet av stereotyper även till för att bekräfta den egna identiteten. I detta fallet bekräftandet av den västerländska identiteten som ett folk som upptäckte snarare än blev upptäckta (McCrone; Ibid.). Genom binära processer som att definiera *Den Andre* stärks den egna nationella och etiska identiteten (Hylland Eriksen 2002).

Grunden till klassificeringen är enligt Hacking (2007) nationalstaten, där indelningen av människor fyller en administrativ funktion. Hacking menar att en del grupper inte existerade som grupp innan klassificeringen skedde. Följaktligen är klassificeringarna en process som bidrar till att skapa ett folk. Ramverket för den imperialistiska indelningen av människor utgår från fem delar: en klassificering av människor, klasssystem där folket kan identifiera sig med olika grupper, formella institutioner som reproducerar indelningen²², kunskap om folket i fråga, samt slutligen experter inom administrationen. Dessa experter har kunskap som delvis är traditionellt välkänd men som även bygger på imperialistiska myter som med tiden blir fakta (Ibid.). För det palestinska folket har introduktionen av en främmande

---

²⁰ Gräns, eller gränsområde används som beskrivning av det engelska begreppet *frontiers*.

²¹ Den ökade jordbruksarealen och intensifieringen av jordbruket, kommer med ett ekonomiskt pris och behovet att öka arealen odlad mark. Målet har varit att lösa problem med tekniska framsteg snarare än att vara begränsad av naturresurser som land och vatten (Temper 2009). Utvidgningen av ny mark har möjliggjorts genom uppodling av öknen, dränering av sumpmark och en expansion av arealen som bevattnas (Ibid.).

²² Förutom formella institutioner kan även exempelvis TV-program bidra till reproduktionen av indelningen av människor (Hacking 2007).

imperialistisk makt och en nationalstat skett ett flertal gånger (Raheb 2015). Med det introduceras även klassificeringar av människor, administrativa system för indelning av folk och olika institutioner. Den kunskapsgrän som i väst kallades orientalism producerade kunskap om orientalerna, araberna, som med tid blev fakta och incitament för att vidare dominera folket.

I de historiska beskrivningarna (Kamen 1991; Elazari-Volcani 1932; Broich 2013) av den palestinska bonden återkommer termer som liknar de Said (2004) använder i sitt verk *Orientalism*. Said (2004) menar att begreppet orientalism i sig bygger på en ontologisk uppdelning mellan Orienten och västerlandet, som användes för att legitimera koloniseringen men existerade även innan det. Den binära indelningen mellan det kända och det okända, vi och de, grundas i en hegemoni som utgår ifrån Europa. Européerna beskrivs som överlägsna i relation till orientalernas efterblivna mentalitet (Ibid.). Dikotomin exemplifieras genom en rekryteringsfilm för den palestinska polisen under det brittiska mandatet där de arabiska bönderna, brukande jorden med primitiva maskiner på ett nästan bibliskt sätt, ställs i kontrast till judarnas moderna teknik och metoder. Judarna var organiserade och framställdes som moderna i relation till det bakåtsträvande arabiska samhället (Yohanani 2020). Ord som används för att beskriva orientalerna är tröga, slötänkta, bakåtsträvande, ociviliserade, lögnaktiga och oädla i motsats till den ädla västerlänningen. Semiterna²³ ansågs inte kunna moderniseras eller bli kvitt sitt enkla ursprung. Även sociologen Max Weber beskriver hur orientaler inte är lämpade att arbeta med ekonomi och rationellt handlande (Said 2004). Genom att arabbefolkningen avhumaniserades legitimerades västerlänningarnas, som var i minoritet, rätt att styra världens tillgångar. Västerlandet dominerar, vilket innebär att orientalerna måste domineras, enligt tankesättet att underordnade grupper inte vet sitt eget bästa (Ibid.).

---

²³ I detta fall syftar begreppet semiter på både muslimer och de judar som redan bodde i området. Semiter brukar vanligen användas för att beskriva judar, exempelvis blir antisemitism då judehat. Mitri Raheb (2015) understryker dock hur judar i diaspora och palestinier kommer ifrån samma ätt, de är båda semitiska folk. Men de palestinska kristna målas ofta ut som främlingar, vilket understryks av att man med begreppet semiter ofta inte inkluderar fler än judar.

5.5. Jordbruk som protest mot ockupation

Separationsmuren genom Betlehem. Fotograf: Amanda Björksell, 2019

5.5.1. Att odla under ockupation

First of all it is a relation between a Palestinian and the land, so you must plant it and also take care of, a source of income and also protect the land from occupation and the settlers. So this is the important, that we must continue farming and working on our land to protect it (Khaled 2020).

Khaled beskriver hur ockupationen är ständigt närvarande i jordbruket men även hur identiteten och klassificeringen som palestinier inkluderar både en stark relation till marken och numera livet under ockupation. För det är svårt att tala om palestinskt jordbruk utan att ockupationen nämns. Frågan är hur de palestinska bönderna påverkas av ockupationen? Och hur jordbruket kan användas som både motivation till och verktyg för motstånd? För trots de svårigheter och utmaningar som det innebär att bruka marken under ockupation utmärker sig viljan att bruka marken som ett sätt att protestera.

I Rashids berättelse framhävs faktumet att livet och jordbruket försvåras på grund av ockupationen. Det var en stor seger när Rashid i domstol fick tillbaka sitt land som blivit konfiskerat av den israeliska armén. Men vinsten är bara en av berättelserna. Det större narrativet Rashid uttrycker är just livet under ockupationen. Det uttrycks bland annat i restriktioner av jordbrukskemikalier och tillgången till marknaden i Israel (Rashid 2020).

Även Khaleds (2020) berättar om hur Israel försöker leda bort palestinerna från jordbruket för att marken som lämnas på sikt ska bli nya bosättningar. Detta sker

exempelvis genom att försvåra odlingen²⁴ eller att erbjuda jobb i andra sektorer. När jag frågar Khaled varför han fortsätter att odla förklarar han att *“Because it is the way to protect the land from occupation and the settlers”* (Ibid.). Både Yousef och Khaled förklarar att själva odlandet av marken skyddar den mot ockupation och bosättningar, i samma mening som de förklarar att marken är en inkomstkälla. Protesten mot ockupationen är lika närvarande som odling för hemkonsumtion och familjens försörjning. Jordbrukssektorn har tydligt påverkats och hålls tillbaka av ockupationen, men är även en arena för motstånd. Bönderna blir kämpar, soldater i en kamp. *“Every farmer planting and growing on the land of Palestine is more powerful than a fighter”* (Abdelnour et al. 2012, s. 6). Målet är att få tillbaka sin mark, att därmed nå matsäkerhet och kunna ersätta de israeliska matvarorna på den palestinska marknaden (Ibid.).

Yousef (2020) förklarar hur ockupationsmakten kontrollerar naturresurserna och därmed hindrar den agrara utvecklingen. Rörelserestriktioner, höga transaktionskostnader och hinder på marknader är exempel på detta (UNCTAD 2015). Ockupationen har lett till en låg utvecklingsgrad i det palestinska jordbruket (Ibid.). Begränsningarna har lett till att bönder antingen slutar att odla eller skiftar till lågvärdesgrödor. Den palestinska mark som råkar ligga på den israeliska sidan om muren präglas av en lägre produktivitet, med en 60% minskning i olivskörden, jämfört med de träd som står på palestinsk mark. Utöver det är fragmenteringen av marken en anledning till att många jordbruk är små och därför präglas av ineffektivitet²⁵ (Ibid.). Avsaknad av bevattningsmöjligheter och det höga priset på insatsvaror i jordbruket, samt faktumet att många bönder inte har tillgång till sina marker är andra faktorer som håller nere produktiviteten. Allt fler jordbrukskemikalier hamnar på Israels lista över substanser med dubbla användningsområden och ses därför som ett säkerhetshot, som inte får tas in i Palestina. Som en konsekvens är de insatsvaror i jordbruket som får användas i Palestina ofta ineffektiva och användningen av gödningsmedel är betydligt lägre än i andra länder²⁶ (Ibid.).

5.5.2. Ett levande motstånd

Jordbruket har gått från att vara en central del av förstärkandet av den judiska närvaron i området till att nu vara en drivande faktor i motståndet mot separationsmuren och ockupationen (Lipchin 2007; Abdelnour et al. 2012). Genom jordbruket visas hur palestinierna kan använda vardagssysslor som motstånd mot

---

²⁴ Till exempel berättar Khaled (2020) hur bosättarna har planterat in vildsvin i det palestinska landskapet, vilka förstör de grönsaksodlingar som finns.

²⁵ Den låga produktiviteten beskrivs bero av tillgången till vatten, den agroekologiska zonen, teknologin som finns att tillgå samt nivån av intensifiering (UNCTAD 2015).

²⁶ I Palestina används 40% av mängden gödningsmedel som används i Jordanien (UNCTAD 2015).

israelerna och hur fantasins roll i motståndet är stort. I följande text undersöks detta samt hur motståndet porträtteras.

På samma sätt som Palestinska Myndigheten, PA, lyfter jordbrukets roll i motståndet mot ockupationen, betonar även enskilda bönder hur de kopplar sin praktik till ett motstånd mot ockupationen (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016; Wendler 2018). I Yousefs beskrivning av jordbruket framkommer rollen de ockuperade ikläder sig när de är under ockupation. Det blir också en identitet, en klassificering utförd av ockupanterna som därefter används av de ockuperade för att göra motstånd. Precis som det faktiska våldet och förstörelsen har blivit vardag är det de dagliga sysslorna och vardagslivet som utgör grunden till motståndet (Fields 2012; Simaan 2017). Palestinier odlar för att marken inte ska tillfalla staten²⁷. Att göra motstånd är inte ett aktivt val, utan en självklarhet och en nödvändighet (Simaan 2017). Hur jordbruk används som motstånd mot något som upplevs vara orättvist stämmer in på Scotts (1989) definition av vardagsmotstånd ”*everyday resistance*”. Ofta sker dessa former av vardagligt motstånd bland grupper som redan har en kultur där motstånd beskrivs som positivt. Motståndet utgår ifrån vardagliga sysslor²⁸ och utgör en konstant press mot makthavarna. Det är en form av kollektiv handling som inte måste vara formellt organiserad, något som är vanligt bland grupper som annars inte har mycket makt (Ibid.).

I dokumentärfilmen *Five broken cameras* (Burnat & Davidi 2011) är motståndet en central del av livet och jordbruket är ett av de medel som används för att uttrycka detta motstånd. Demonstrationerna är glädjefyllda och hoppingivande. Människor sjunger och barn går med plakat där det står ”*Hands of our olives*”. Men när demonstrationerna möts av våld blir olivfälten sceneri för hela livet. Från odling och liv till motstånd och skada, från glädje till sorg. Barnen har en tydlig roll i demonstrationerna, där de uttrycker sig med samma ord som sina föräldrar. Både känslan av förlust och betydelsen av jordbruket är nedärvt.

You know if you work with olives well and you deal with them it will be enough for the family to survive. [...] When you farm you protect it from the occupation at the same time. But you have to cultivate it. You know sometimes people think that we are independent. But you know, we are under occupation (Yousef 2020).

Yousefs citat belyser hur jordbruket både är försörjning och motstånd, utan att dessa aspekter riktigt går att separera ifrån varandra. Ockupationen gör sig ständigt påmind och syns även i omvärlden. Said (2004) beskriver hur motstånd mot ockupationen förklarades med att araberna aldrig har förstått meningen med

---

²⁷ Enligt en tolkning av det ottomanska regelverket som Israel använder (Adolfsson 2016)

²⁸ Exempelvis att släpa fötterna efter sig, sabotage, att desertera eller att använda hot (Scott 1989).

självstyre, befrielse och självförverkligande på samma sätt som västerlänningarna har. Muslimernas motstånd mot ockupationen tolkades som ett motstånd mot förändring och en del av islams återkomst. Arab ersatte öst som ord som kännetecknar fara. Under andra halvan av 1900-talet började araberna att bli en del av amerikansk populärkultur och beskrevs som terrorister, som korrumperade "kamelryttare" som ville ta över världen. Genom hotfulla bilder av personlighetslösa araber i grupp skiftade den folkliga antisemitismen måltavla från en judisk till en arabisk, enligt Said (Ibid.).

Said (2004) anser att araberna har tvingats att acceptera myten om Israels överlägsenhet och därmed inte vågat göra motstånd under den första tiden av ockupation (Ibid.). Klassificeringen och beskrivningen av araberna som underlägsna omvandlades till en dominerande diskurs (jfr Hacking 2007). Hacking (2007) menar å andra sidan att revolter är en del av en *looping effect* genom att de bidrar till skapandet av en ny självuppfattning, men även en förändring i kunskapen om de som förtrycks av ockupationsmakten. Genom att göra motstånd förändras bilden av palestinierna, samtidigt som deras kollektiva självbild förändras. Klassificeringen och kunskapen om gruppen är i förändring. Likaså sker en *looping effect* när jordbruket, som är en del av klassificeringen av palestinier och orientaler som traditionella och bakåtsträvande, blir en drivande symbol i motståndet mot ockupationen. Klassificeringen har på så sätt använts i en modern kamp, vilket i sin tur har förändrat bilden av det palestinska jordbruket.

I den palestinska jordbruksstrategin (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016) lyfts de individuella småbönderna fram som hjältar i kampen mot ockupationen, medan El Zein (2017) anser att den romantiserade bilden av den palestinska bonden måste överges om Palestinas motståndsekonomi ska kunna baseras på jordbruket. Diskursen som omger det palestinska motståndet använder bilden av bonden som en symbol, men El Zein anser att framhävandet av den småskaliga bonden leder till att man därmed inte diskuterar sektorn ska kunna växa ekonomiskt och ignorerar exploateringen av arbetskraft inom jordbruket (Ibid.). El Zein introducerar därmed en ny, modern bild av jordbruket som visar på en splittring i bilden av den palestinska jordbrukaren. En ny klassificering, med betoning på modernitet, skapas som ifrågasätter den äldre bilden av den palestinska bonden.

5.6. Jordbruk som frihet

Landskap utanför byn Raboud, Hebron. Fotograf: Amanda Björksell, 2019

Min studie visar på hur jordbruket som praktik kan upplevas som frihet, samtidigt som Israels restriktioner samt brist på stöd från Palestinska Myndigheten, PA, visar på motsatsen. Trots att förtrycket är ständigt närvarande uttrycker Yousef (2020) hur jordbruket kan betraktas som en reell och symbolisk frihet. Yousef förklarar att han helst jobbar ensam och går upp tidigt vid soluppgången. I den stunden kan han göra vad han vill, han är fri. Passionerat berättar han om hur olivträden ska klippas, precis så att små fåglar ska kunna flyga igenom dess grenar. Då är de perfekta.

Jordbruket är frihet. Och samtidigt står lantbrukaren hela tiden under kontroll av ockupationen som kontrollerar naturresurserna. Friheten beskrivs istället genom det fysiska arbetet på fältet. Yousef förklarar vidare att den palestinska jordbrukaren är sårbar och står utan stöd om skördar slår fel eller överskottet bli stort. Jordbrukaren får stå för riskerna eftersom det inte finns någon säkerhet eller stöttande institutioner som i andra länder. Rashid (2020) uttrycker däremot att han får stöd ifrån myndigheterna, men det finns en osäkerhet i hur mycket.

Den palestinska agrara sektorn beskrivs som döende²⁹ delvis på grund av avsaknaden av stöd ifrån myndigheter (Naamneh et al. 2018). Anna (2020) berättar hur institutionerna och myndigheterna är svaga och har ett svagt förtroende bland

---

²⁹ Sett till jordbrukets ekonomiska bidrag till landet har det skett en minskning av värdet av jordbruksprodukterna mellan 2011 och 2014 (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016). Under tidigt 70-tal var värdet av import och export lika, men sedan dess har importen ökat och exporten minskat (ibid.).

befolkningen. Det finns dock ett visst stöd genom exempelvis de koordinationsmöten som Palestinska myndigheten har med de organisationer som arbetar på landsbygden. Genom den nationella jordbruksstrategin leder myndigheterna jordbruket, men på grund av svaga institutioner och ett inflöde av pengar från internationella givare är det ovisst vem som egentligen sätter agendan (Ibid.).

Även om jordbruket och småbrukarna lyfts fram i Palestinska myndighetens jordbruksstrategier (se bilaga 2) och hyllas som en grundbult i kampen mot ockupationen upplever inte mina informanter att de får det stöd de skulle behöva. Detta trots att strategierna visar hur beslutsfattare har fått upp ögonen för jordbrukets betydelse (State of Palestine Ministry of Agriculture 2014) och lyfter småbrukarna och behovet av att prioritera den agrara sektorn och uppbyggnaden av fungerande institutioner som strategiska mål (Palestinian National Authority Ministry of Agriculture 2010; State of Palestine Ministry of Agriculture 2014). Bilden som målas upp av den palestinska jordbrukaren är en småbrukare som genom sin praktik skyddar sitt land, som är en hörnsten i statsbyggandet och som besitter stor kunskap samt anpassningsförmåga (Ibid; The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016). I teorin uttrycks därmed en hög tilltro till bönderna, men i praktiken är stödet svagare.

6. När delarna blir en helhet (diskussion)

I min studie har jag sett hur det palestinska jordbruket betyder mer för de palestinska bönderna än enbart matproduktion. Utöver de ekonomiska produktionsfaktorerna är identitet, historia, familjeband och protest delar av jordbruket, som tillsammans bildar en social, kulturell och symbolisk helhet. Jordbruket må inte alltid vara ekonomiskt försvarbart, men det kompenseras med jordbrukets andra betydelser. Föreställningen om jordbruket som en källa till palestinsk identitet och motstånd blir en del av det sociala och kulturella självet hos mina informanter, deras habitus för att använda Bourdieus term, som länkas ihop med familjen, nationaliteten, samhället och livsstilen. Det blir en så stark del av deras habitus, att mina informanter, även om de har andra jobb eller utbildningar, har kommit tillbaka hem för att bruka jorden när deras fäder inte längre kunnat.

Betydelsen av jordbruket på Västbanken tycks variera beroende av ett flertal faktorer. Skillnaden mellan ett urbant och ruralt liv är en aspekt eftersom jordbruket, föga överraskande, tycks ha en större förankring ruralt. Det kan bero på vilka sektorer som erbjuder arbete och därmed kan även närheten till Israel spela in. Den typ av jordbruk som bedrivs tycks också påverka vilken kulturell och religiös betydelse jordbruket har. Olivträdet har en speciell status både som symbol för hemmet i Palestina och för religionen. Trädens särställning belyses bland annat genom hur språket är annorlunda vid tal om olivträden än om andra grödor.

Även genusroller spelar in i diskussionen om vilken social och kulturell betydelse jordbruket har. Kvinnor finns i det palestinska jordbruket, men har inte samma beslutande och representerande roll i samhället som männen. Kvinnans arbete ses snarare som något självklart, inte något som särskiljs från hushållet. Det, i kombination med att lagarna gör det svårare för kvinnor att äga mark, leder till att kvinnorna får en annan roll än männen även i jordbruket.

De diskurser och klassificeringar som genom historien har ramat in och lagts på de palestinska bönderna blir till en palestinsk diskurs som påverkar hur de betraktar sig själva, förkroppsligas och blir successivt en del av deras habitus och något som påverkar både deras tolkningar och handlingar. Beskrivningarna av orientaler, enligt Saida bok *Orientalism*, stämmer överens med hur det palestinska jordbruket historiskt sett har beskrivits. Men även dagens palestinska jordbruk beskrivs som traditionellt och frånkopplat från det moderna. Mina informanter berättar om hur jordbruket hindras av de israeliska restriktionerna och våldet mot det palestinska

jordbruket. Restriktioner är del av ett administrativt system som bibehåller uppdelningen mellan israeler och palestinier, det vill säga bibehåller en klassificering av folken, men också leder till en minskad betydelse av jordbruket. Dessa restriktioner mot det palestinska jordbruket blir ett sätt att bibehålla klassificeringarna och reproducera bilden av det traditionella palestinska jordbruket. På så sätt blir klassificeringen en del av Hackings (2007) beskrivning av hur institutioner och administrativa system används för att reproducera klassificering och inledningar av folk. Men det traditionella, bakåtsträvande, oföränderliga jordbruket beskrivs också som en huvudfaktor i motståndet mot ockupationen. Det mest traditionella är del av det mest aktuella. Genom att använda jordbruket som protest förändras även bilden av jordbruket och därmed identiteten som jordbrukare.

Bilden av den romantiserade palestinska bonden håller dock på att förändras och därmed förändras böndernas habitus. Dagens unga ser inte jordbruket som samma självklara framtid som tidigare generationer. Den aktuella diskursen om vad som är modernitet märks i mina undersökningar. Khaled skapar en framtidsbild av ett modernt palestinskt jordbruk som ska kunna locka de unga. Även Palestinska Myndigheten hyllar bilden av den palestinska småbonden; hen är matproducent och en kämpe i protesterna mot ockupationen. Men hen är också del av en diskurs präglad av urbanisering och modernisering där jordbrukssektorn hotas av bebyggelse på jordbruksmark och avsaknad av institutioner som stöttar jordbruket. Småbruket beskrivs dels som ineffektivt, dels lyfts det fram och hyllas i Palestinska Myndighetens jordbruksstrategi. Jordbrukaren både romantiseras och försummas, vilket är två klassificeringar som motsäger varandra. Enligt El Zein (2017) behöver bilden av den palestinska jordbrukaren förändras, eftersom det inte stämmer överens med verkligheten och hindrar utvecklingen av ett modernt jordbruk. Själva bilden av jordbrukaren och böndernas självidentifiering med den romantiserade uppfattningen om jordbrukaren, blir en klassificering som kan hindra ekonomisk, social och kulturell förändring.

Ett återkommande större narrativ i det empiriska materialet handlar om den israeliska ockupationen och hur starkt den påverkar både jordbruket och vardagslivet. Enligt Alatout är detta narrativ bundet till en palestinsk berättelse om miljön och makt som fokuserar på suveränitet och territorium³⁰ (Alatout 2006). Alla hot mot livskvaliteten, inklusive miljöförstörelse, kopplas till ockupationen och dess påverkan på territoriet. På så sätt blir andra aspekter, som kön, etnicitet, miljö och regionala ojämlikheter, mindre viktiga och prioriteras först när folket har kontroll över territoriet (ibid.). Enligt ett territoriebaserat miljönarrativ blir även motståndet fokuserat till ett territorium, vilket utmärker sig i min undersökning. En

---

³⁰ Till skillnad från den israeliska uppfattningen av makt och miljö som, inspirerat av Foucault, fokuserar på bio-makt snarare än territorium. Territoriet är därmed inte lika viktigt som population, livskvalitet och koppling till naturen (Alatout 2006).

anledning till fokuseringen på territorium, menar Alatout (2006), är att palestinierna har förlorat mycket land under en lång historisk period. Utifrån klassificeringen som ett folk under ockupation, på flykt, uppkommer därför ett narrativ om miljön som fokuserar på territoriet. Det märks i hur jordbruket porträtteras i policydokument och hur mina informanter talar om jordbruket och dess problem. Klassificeringen har, i enlighet med Hackings teori om klassificeringarnas inverkan, påverkat den klassificerade gruppen, vilket i sin tur slår tillbaka på de som klassificerar, eftersom territoriet blir grunden för motståndet mot ockupationen.

Territoriet är av vikt av flera olika orsaker. När det judiska jordbruket introducerade nya jordbruksmetoder grundat på uppfattningar om den "arabiska rasen", är det tecken på hur orientalismen får uttryck i landskapet och att det rör sig om intagandet av ett gränsområde, ett nytt territorium (Broich 2013). Att inta ett nytt geografiskt gränsområde³¹ kan ske med hjälp av introduktionen av nya jordbruksmetoder och förvaltningssystem som ifrågasätter de rådande systemen (Peluso & Lund 2011). Detta kan ske genom exempelvis ett fredligt skapande av nationalparker. Ofta finns dock även aspekter av våld och militarisering med som en komponent i intagandet eller ockupationen av nya gränsområden (Ibid.). På Västbanken utmärker sig både nya förvaltningssystem och en militarisering av landskapet. I dessa förvaltningssystem och regelverk ligger klassificeringen av palestinierna inbäddat, som grundas i synen på de palestinska bönderna (jfr Hacking 2007). Invånare i gränsområden beskrivs ofta som lata, slöa och bakåtsträvande, vilket stämmer överens med hur araberna beskrivs inom orientalismen (Rasmussen & Lund 2018; Said 2004; Broich 2013). Genom begreppet territorialisering, som beskriver hur land formas och avgränsas socialt och politiskt, kan man undersöka hur makt ritas på marken (Rasmussen & Lund 2018). Ett tydligt exempel på hur makt uttrycks i landskapet är byggandet av separationsmuren. När områden avgränsas har inte alla längre möjligheter att befinna sig var de vill. Det sker därmed en klassificering av vilka som får befinna sig var. Att reglera vilka människor som får röra sig över områden blir ett uttryck för territorialisering och makt.

Området jag har undersökt har utsatts för stora förändringar och ingripanden, men jordbruket har varit bestående. Olivträdens höga ålder blir en motpol mot den ständiga förändringen. Jordbruket symboliserar en frihet och uttrycker identitet och längtan om att få tillbaka vad man har förlorat. Marken blir en plats för liv, beständighet, glädje och lycka, samtidigt som det även är scen för våld, tragedier och sorg. Jordbruket är en del av livets alla skeden för de palestinska bönder jag har

---

³¹ Ett *frontier moment* är mer än ett geografiskt intrång ett sätt att luckra upp ett område sociala organisering, vilket därmed öppnar upp för möjligheter till kapitalisering och/eller appropriering av området (Peluso & Lund 2011). Området, som på engelska kallas *frontier*, benämns i min uppsats som ett gränsområde. Ett *new frontier moment*, en ingång i ett nytt gränsområde kan, som beskrivs i exemplet Palestina, ske genom introducering av nya jordbruksmetoder och förvaltningssystem (Ibid.).

intervjuat. På så sätt blir jordbruket en del av kultur, tradition och samhälle och får en social och symbolisk betydelse för hur man ser på det palestinska samhället generellt. Jordbruket blir något att identifiera sig med som både kan härledas till klassificeringar utifrån och förändra dessa klassificeringar inifrån.

7. Slutsats

Genom intervjuer och litteraturstudier visar min undersökning hur sociala och kulturella betydelser uttrycks i det palestinska jordbruket. För bönder är jordbruket en identitetsskapare som är tätt bunden till familjen och ett arv som går vidare till kommande generationer. I jordbruket finns även en religiös aspekt, eftersom jordbruk används som en religiös symbol och som liknelser inom religionen. Detta uttrycks både av bönder och av Palestinska Myndigheten. Inom både religionen och som symbol för en palestinsk identitet har olivträdet en särställning. Oliven blir en symbol för Palestina och en del i kampen mot ockupationen. För i jordbruket finns både frihet och ständiga restriktioner. Som en konsekvens av detta blir jordbruket ett verktyg i motståndet mot ockupationen. Denna användning av jordbruket förändrar bilden av bonden och likaså klassificeringen av jordbruket. Det palestinska jordbruket har historiskt sätt klassificerats som traditionellt, som en kontrast till föreställningen om det moderna. Nu har det blivit en symbol och ideologiskt verktyg i en modern kamp. Bilden av jordbruket som traditionellt utmanas samtidigt, eftersom jordbruket inte har samma sociala och kulturella betydelse för den yngre generationen som för den äldre. Det sociala och kulturella själv som bönderna ofta uppvisar uttrycks starkt av mina informanter, men detta själv utmanas av både ockupationen och en växande urbanisering på Västbanken.

Referenser

- Abdallah, T., & Swaileh, K. (2011). Effects of the Israeli Segregation Wall on biodiversity and environmental sustainable development in the West Bank, Palestine. *International Journal of Environmental Studies*, vol. 68 (4), ss. 543–555. DOI: 10.1080/00207233.2011.608504
- Abdelnour, S., Tartir, A., Zurayk, R. (2012). *Farming Palestine for Freedom*. [Policy brief] Al-Shabaka. The London School of Economics and Political Science. Washington D.C.
- Adolfsson, J. (2016). *The Power of the Palestinian landscape - An exploratory study of the functions of power using areal image interpretation*. Stockholm University, Department of Human Geography. (Masteruppsats)
- Alatout, S. (2006). Towards a bio-territorial conception of power: Territory, population, and environmental narratives in Palestine and Israel. *Political Geography* 25, ss. 601–621. DOI: 10.1016/j.polgeo.2006.03.008
- Bartholdson, Ö., Abdallah, J., Marquardt, K., Salomonsson, L. (2019). Is D+ More of an Institutional Affair than a Market Process? The Concealed Social and Cultural Consequences of an Ongoing REDD+ Project in Kolo Hills, Tanzania. *Forests*, vol. 10 (618), ss. 1-18. DOI: 10.3390/f10080618
- Bechhofer, F., McCrone, D. (2008). National identity and social inclusion. *Ethnic and Racial Studies*, vol 31 (7), ss. 1245-1266. DOI: 10.1080/01419870701704677
- Bishara, A. (2017). Sovereignty and Popular Sovereignty for Palestinians and Beyond. *Cultural Anthropology*, vol. 32 (3), ss. 349–358. DOI: 10.14506/ca32.3.04
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press.
- Broich, J. (2013). British Water Policy in Mandate Palestine: Environmental Orientalism and Social Transformation. *Environment and History*, vol. 19 (3), ss. 255–281. DOI: 10.3197/096734013X13690716950028
- El Zein, R. (2017). Developing a Palestinian Resistance Economy through Agricultural Labor. *Journal of Palestine Studies*, vol. 46 (3), ss. 7–26. DOI: 10.1525/jps.2017.46.3.7
- Elazari-Volcani, J. (1932). Jewish Colonization in Palestine. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 164 (1), ss. 84–94. DOI: 10.1177/000271623216400112
- Engdahl, O., Larsson, B (2011). *Sociologiska perspektiv – grundläggande begrepp och teorier*. Upplaga 2:2. Lund: Studentlitteratur AB.
- Fields, G. (2012). “This is our land”: collective violence, property law, and imagining the geography of Palestine. *Journal of Cultural Geography*, vol. 29 (3), ss. 267–291. DOI: 10.1080/08873631.2012.726430
- Hacking, I. (2000). *The Social Construction of What?* Cambridge: Harvard University Press.
- Hacking, I. (2004). Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction. *Economy and Society*, vol 33 (3), ss. 277–302. DOI: 10.1080/0308514042000225671

- Hacking, I. (2007). Kinds of People: Moving Targets. *Proceedings of the British Academy*, vol 151, 2006 Lectures. British Academy.
- Hacking, I. (2009). How we have been learning to talk about autism: a role for stories. *METAPHILOSOPHY*, Vol. 40, ss 499-516.
- Hylland Eriksen, T. (2002). *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press.
- Inglis, D. (2014). *An Invitation to Social Theory*. Upplaga 3:3. Cambridge: Polity Press.
- Kamen, C. S. (1991). *Little Common Ground - Arab agriculture and Jewish settlement in Palestine, 1920-1948*. University of Pittsburg Press.
- Kvale, S., Brinkmann, S (red.) (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Upplaga 2:8. Lund: Studentlitteratur AB.
- Linton, M. *Text och Stil – om konsten att berätta med vetenskap*. Upplaga 1:1. Stockholm: Natur & Kultur.
- Lipchin, C. (2007). Water, Agriculture and Zionism: Exploring the Interface Between Policy and Ideology. I: Lipchin, C., Pallant, E., Saranga, D., & Amster, A. (red.) *Integrated Water Resources Management and Security in the Middle East*. Dordrecht: Springer Netherlands. ss. 251–267.
- Masalha, N (ed.). (2005). *Catastrophe Remembered: Palestine, Israel and the Internal Refugees - Essays in memory of Edward W Said*. London: Zed Books Ltd.
- McCrone, D. (1998). *The Sociology of Nationalism*. London: Routledge.
- Naamneh, H., al-Botmeh, R., Salameh, R. (2018). *Palestinian everyday life: living within and without legality*. The London School of Economics and Political Science - Middle East Centre Report.
- Nassar, M., Levy, R., Keough, N. & Nassar, N.N. (2019). Agricultural Land Use Change and its Drivers in the Palestinian Landscape Under Political Instability, the Case of Tulkarm City. *Journal of Borderlands Studies*, vol. 34 (3), ss. 377–394. DOI: 10.1080/08865655.2017.1344561
- Nida Abu Awwad (2016). Gender and Settler Colonialism in Palestinian Agriculture: Structural Transformations. *Arab Studies Quarterly*, vol. 38 (3). DOI: 10.13169/arabstudquar.38.3.0540
- Palestinian National Authority Ministry of Agriculture (2010). *Agriculture Sector Strategy 2011-2013 - "A Shared Vision"*.
- Peluso, N.L., Lund, C. (2011). New frontiers of land control: Introduction. *Journal of Peasant Studies*, vol. 38 (4), ss. 667–681. DOI: 10.1080/03066150.2011.607692
- Potter, R., Binns, T., Elliot, J., Smith, D. 2008. *Geographics of development, an introduction to developmental studies*. Pearson Education Unlimited. New York.
- Pripp, O., Öhlander, M. Observation. Kaijser, L., Öhlander, M (red.) (2011). *Observation I: Etnologiskt fältarbete*. Upplaga 2:3. Lund: Studentlitteratur AB. ss. 113–146.
- Pripp, O. Reflektion och Etik. I: Kaijser, L., Öhlander, M (red.) (2011). *Etnologiskt fältarbete*. Upplaga 2:3. Lund: Studentlitteratur AB, ss. 65–84.
- Raheb, M. (2015). *Tro under ockupation - Palestinsk bibeltolkning*. Stockholm: Verbum Förlag AB.
- Rasmussen, M.B., Lund, C. (2018). Reconfiguring Frontier Spaces: The territorialization of resource control. *World Development*, vol. 101. ss. 388–399. DOI: 10.1016/j.worlddev.2017.01.018
- Robertson, A. Narrativanalys. I: Bergström, G & Boréus, K (red.). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Said, E. (1986). The Burdens of Interpretation and the Question of Palestine. *Journal of Palestine Studies*, vol. 16 (1), ss. 29-37
- Said, E. (2004) (ursprunglig utgivning 1978). *Orientalism*. Ordfront.
- Said, E. (2013). Orientalism reconsidered. *Reflections on Exile and Other Essays*. Upplaga 2:2. London: Granta Publications.

- Scott, J. (1989). Everyday Forms of Resistance. *Copenhagen Papers*, vol 4 (89), ss 33-62. DOI: 10.22439/cjas.v4i1.1765
- Seltenreich, Y. (2004). Jewish or Arab Hired Workers? Inner Tensions in a Jewish Settlement in Pre-state Israel. *International Review of Social History*, vol. 49 (2). ss. 225-247. DOI: 10.1017/S0020859004001506
- Simaan, J. (2017). Olive growing in Palestine: A decolonial ethnographic study of collective daily-forms-of-resistance. *Journal of Occupational Science*, vol. 24 (4), ss. 510-523. DOI: 10.1080/14427591.2017.1378119
- State of Palestine Ministry of Agriculture (2014). *National Agriculture Sector Strategy 2014-2016 - "Resiliene and Development"*
- Strohm, K. (2019). The Sensible Life of Return: Collaborative Experiments in Art and Anthropology in Palestine/Israel. *American Anthropologist*, vol. 121 (1). ss. 243-255. DOI: 10.1111/aman.13203
- Susser, A. (2018). The Orientalism Debate: On recognizing the Otherness of the Other. *The Journal of the Middle East and Africa*, vol. 9 (3), ss. 247-258. DOI: 10.1080/21520844.2018.1506076
- Svenska Bibelsällskapet. *Bibel 2000*. Varberg: Argument förlag.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Harvard University Press.
- Temper, L. (2009). *Creating Facts on the Ground: Agriculture in Israel and Palestine (1882-2000)*. Historia Agraria.
- Teorell, J., Svensson, T. (2007). *Att fråga och att svara*. Upplaga 1:4. Stockholm: Liber AB.
- The State of Palestine Ministry of Agriculture (2016). *National Agricultural Sector Strategy 2017-2022 - "Resilience and Sustainable Development"*
- UNCTAD, United Nations Conference on Trade and Development (2015). *The Besieged Palestinian Agricultural Sector*. New York and Geneva: United Nations.
- Wendler, M. (2018). *Farming, Resistance and Coping in the Occupied West Bank - A study of Palestinian agricultural actors' framing of farming*. Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för stad och land. (Masteruppsats)
- Yohanani, L. (2020). Zionist identity and the British Mandate: Palestine's internment camps and the making of the Western native. *Nations and Nationalism*, vol. 26 (1), ss. 246-262. DOI: 10.1111/nana.12558

Ej publicerade källor

- B'Tselem (2017-11-11). *The Separation Barrier*.
https://www.btselem.org/separation_barrier [Tillgänglig 2020-05-05]
- Burnat, E., Davidi, G. (2011). *Five Broken Cameras*. [Dokumentärfilm]
- FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations. (u.å.) *Gender Infographics: The Female Face of Farming*.
<http://www.fao.org/gender/resources/infographics/the-female-face-of-farming/en/> [tillgänglig 2020-05-25]
- FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations (2017). *Evaluation of FAO's Programme in West Bank and Gaza Strip 2011-2015*. [Rapport]
<http://www.fao.org/evaluation/evaluation-digest/evaluations-detail/en/c/1037168/> [tillgänglig 2020-06-02]

- Kroh, A. (2019). *Spirituality and contemporary environmental challenges through the eyes of the jewish tradition*. [Föreläsning] Taizé, Frankrike. Augusti 2019.
- Palestinian Central Bureau of Statistics. (u.å.). *Percentage Distribution of Agricultural Holdings in Palestine by Type of Holding and Governorate, 2010/2011*.
www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/Agri.2010-2011,1E.htm
[tillgänglig: 2020-04-28]
- State of Israel. (u.å.). *Official emblem and Israeli flag*.
<https://embassies.gov.il/baku/AboutIsrael/State/Pages/State-Symbols.aspx>
[tillgänglig 2020-05-25]
- United Nations General Assembly (1974-11-13). *Official Records, twenty-ninth session, Plenary meeting, A/PV.2282 and Corr.1 of 13 November 1974*.
<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/A238EC7A3E13EED18525624A007697EC> [tillgänglig 2020-05-15]
- Utrikespolitiska institutet. Styrman A (red.). 2019-06-25. *Palestina – Politiskt system*.
<https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/asien/palestina/politiskt-system/> [tillgänglig 2020-05-15]
- World Council of Churches. (u.å.). *About EAPPI — EAPPI: Ecumenical Accompaniment Programme in Palestine and Israel*. <https://eappi.org/en/about> [tillgänglig 2020-04-07]

Intervjuer

- Erlandsson, Anna (2020). [telefonintervju] 29 april 2020.
- Johansson, Jan-Olof (2020). [telefonintervju] 2 april 2020.
- Khaled (2020). [telefonintervju] 1 april 2020.
- Rashid (2020). [mailintervju] 3 april 2020.
- Yousef (2020). [telefonintervju] 2 april 2020.

Bilaga 1

Presentation av informanter

Rashid

Rashid är en storbonde utanför Tulkarem som började att odla när hans far inte längre orkade med allt arbete på gården. Detta inträffade samtidigt som ockupationen 1967³². Följaktligen fick Rashid gå till fots, från Jordanien där han arbetade, till faders gård (Rashid 2020).

Khaled

Khaled är bonde i en region där olivoljan är en betydande vara. Han har även varit engagerad i lokalpolitiken som borgmästare och arbetar nu för en organisation som stödjer bönder i området (Khaled 2020).

Yousef

Yousef är olivbonde med ingenjörutbildning. Han har genomlevt krig, ockupation och två intifador³³. Men i Yousefs narrativ finns det mindre inslag av uppror och protest än hos de andra, men mer känsla. Han talar på ett kärleksfullt sätt om relationen till sina träd och marken han brukar. (Yousef 2020).

Jan-Olof

Jan-Olof Johansson är biskop emeritus i Växjö stift och har lång erfarenhet av arbete i Betlehem, Palestina. Om konflikten i regionen säger han följande: *”Konflikten har ju blivit alltmer religiös på senare decennier, men den är ju i grunden en strid om mark och rätten till mark och till jorden.”* (Johansson 2020).

---

³² Kriget 1967 mellan araber och israeler resulterade i den israeliska ockupationen av Västbanken, Gazaremsan, östra Jerusalem, Golanhöjderna samt Sinaihalvön (Temper 2009).

³³ Ett missnöje inom det ockuperade palestinska territoriet ledde till den första intifadan, upproret, år 1987, vilket resulterade i Oslo Peace Accords i 1993 (FAO 2017). I överenskommelsen deklarerar Västbankens uppdelning i de tre zonerna A, B och C. Den andra intifadan varar mellan 2000 och 2006. Upptrappningen är ett resultat av spänningen runt de heliga platserna i Jerusalem och avsaknaden av en fredlig lösning (FAO 2017).

Anna

Anna Erlandsson är regionsansvarig på biståndsorganisationen We Effect³⁴ i Palestina. Anna berättar att jordbruket inte är ett prioriterat biståndsområde i alla länder³⁵ och menar att de generella utmaningarna för jordbruket i Palestina är rörelserestriktioner och indelningen i område A B och C³⁶ (Erlandsson 2020).

---

³⁴ Biståndsorganisationen We Effect arbetar med den kooperativa modellen och därmed institutionellt stöd till organisationer samt organisationsutveckling. Fokusområdet är jordbruk, men det nås ofta genom andra metoder (Erlandsson 2020).

³⁵ Sverige till exempel fokuserar på människorättsfrågor, jämställdhet och miljöfrågor, eftersom det är där Sverige anser sig kunna bidra med ett mervärde (Erlandsson 2020).

³⁶ Enligt Osloavtalet är Västbanken uppdelad i område A, B och C. I område A har Palestinska myndigheten full kontroll. I område B har Palestinska myndigheten ansvar för förvaltning och Israel säkerhet. Majoriteten av Västbanken ligger i område C där Israel har full kontroll (Utrikespolitiska institutet 2019).

Bilaga 2

Jordbruk enligt Palestinska myndigheten

För att få en bild av hur Palestinska Myndigheten ser på jordbruket har jag läst deras jordbruksstrategier för åren 2011-2013, 2014-2016 samt 2017-2022 (Palestinian National Authority Ministry of Agriculture 2010; State of Palestine Ministry of Agriculture 2014; The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016). Gemensamt för de tre dokumenten är hur jordbruket lyfts fram som en identitetsmarkör och hur jordbruket är viktigt för ekonomin, historien, matsäkerheten och som en betydande del i motståndet mot ockupationen. Ockupationen i sig är ett hinder för jordbruket, men inte det enda. Klimatförändringar, torka och bristen på fungerande institutioner lyfts även som begränsande faktorer. Jordbruket målas upp som en sammanhållande sektor som agerar buffert vid kristider och bönderna som skickliga med kunskap och förmåga att hantera kriser och nödsituationer.

I den första strategin, gällande år 2011-2013, *A shared vision*, uttrycks hur jordbruket är väsentlig för den palestinska identiteten och tillhörigheten till marken är kärnan (Palestinian National Authority Ministry of Agriculture 2010). De individuella bönderna benämns i det att jordbrukssektorn är en viktig inkomstkälla för många familjer, samt att det för en utveckling av sektorn krävs en satsning på stöd till småbrukare och marginaliserade rurala kvinnor. I visionen för perioden beskrivs hur jordbruket ska ge matsäkerhet och skapa band av suveränitet över marken för att på så sätt bygga den palestinska staten. Bland de strategiska målen som listas är ett av de främsta att stötta böndernas tillgivenhet och koppling till marken eftersom det är grunden i motståndet mot bosättarna och ockupationen. I denna, liksom den följande strategin, ses en möjlighet i att marknadsföra och exportera varor till konsumenter som känner sympati för Palestina och Det Heliga Landet (Palestinian National Authority Ministry of Agriculture 2010).

Följande strategi, för åren 2014-2016 kallas *Resilience and Development* och har som namnet avslöjar ett fokus på hur jordbruket är en viktig komponent i landets hållbarhet och självständighet (State of Palestine Ministry of Agriculture 2014). Här lyfte böndernas roll tydligt genom att jordbruksministern i förordet tackar de

palestinska bönderna och deras familjer för att de skyddar landet. Bönderna har uppvisat en uthållighet och trogenhet till landet trots hot om konfiskering och andra motsättningar. Andra aspekter av jordbruket får utrymme här, inklusive en notering av att beslutsfattarna nu har blivit mer medvetna om jordbrukets betydelse för landet. I visionen för tidsperioden framhålls att den agrara sektorn ska kunna konkurrera på den domestiska så väl som externa marknader, samt att jordbruket är ett sätt att uppmärksamma och stärka anknytningen mellan palestinierna och deras land. Även i denna vision nämns hur jordbruket är en viktig faktor i statsbyggandet. De enskilda jordbrukarna beskrivs som skickliga och hängivna, men det behövs stärkta institutioner för småbrukare och projekt för att stärka kvinnor och unga på landsbygden. Sektorn lyfts fram jämt mot andra och det uttrycks ett behov av en prioritering av den agrara sektorn i policys och budgeteringar. I stort beskrivs den agrara sektorn inneha en kunskap om klimatförändringar och nya tekniker, exempelvis GMO (State of Palestine Ministry of Agriculture 2014).

I den senaste strategin, för åren 2017-2022, som kallas *Resiliens and Sustainable Development* lyfts de demografiska utmaningarna landet står inför med en hög andel unga (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016). Det behövs helt enkelt fler arbetstillfällen, samtidigt som pressen på naturresurserna ökar med det demografiska trycket. Jordbrukssektorn beskrivs som diversifierad och med en hög anpassningsförmåga, där arbetstillfällen kan ges i kristider. Dock beskrivs även hur dagens jordbruk främst består av småbruk och fragmenterad ark, som en konsekvens av problem i ärvandet av land och brist på skydd mot fragmentering och attacker som kan härledas till Israeliska policier³⁷. Det uttrycks en vilja bland bönderna att utveckla jordbruket och öka bevattningsgraden, men det är inte praktiskt möjligt. Istället är produktionen orienterad mot grödor som inte behöver bevattnas, därför främst grödor med lågt värde, som olivträd. Israels kontroll över vattenresurserna pekas ut som en begränsande faktor för jordbruket. *”Israel’s control over water resources has been for the benefit of Israeli development needs without taking into consideration Palestinian water needs, or Israel’s obligations under the signed agreements”* (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016 s. 11). Även om satsningar har gjorts under tio år för att öka andelen jordbruksmark är det allt färre som arbetar inom jordbruket. Sektorn beskrivs inte nå sin fulla potential, det finns mer land att odla på.

---

³⁷ Exempelvis förstörelse av land, konfiskering och vandalisering (The State of Palestine Ministry of Agriculture 2016).

Bilaga 3

Intervjuguide lantbrukare

Can you tell me a bit about your farm? (labour, type of farm, market, need of inputs etc)

Can you tell me a nice memory from working on your farm?

When and why did you start farming?

Have you always been a farmer? Did you always know that you wanted to be a farmer?

What decided the orientation of your farm?

How do you see the future for your farm?

What with the farm brings you joy?

Why is farming important for you?

Why is farming important for Palestine?